

УЧЕНИЯТ АЛЕКСАНДЪР НИЧЕВ

Мирена
Славова

Единадесет години след смъртта на проф. Александър Ничев общността на класическите филолози се събира, за да почете неговото дело. И както се случва в такъв момент, един след друг се нижат спомени, в които той е с нас и ни съпътства. Моята последна среща с проф. Ничев, с нашия професор по антична литература, какъвто той е за своите студенти, а след това и колеги в Катедрата по класическа филология, беше в болничната стая. Той се трогна от посещението и първото, което побърза да ни покаже, беше статия върху Аристофан, която току-що бе довършил и готвеше за португалското списание *Euphrosyne*, където не за първи път се печаташе. Той бързаше да спаси от смъртта своите мисли – най-драгоценното, което има. Беше поставил и лаконично посвещение: *A mes enfants – mon dernier espoir dans cette vie*, в което се чувстваше и човешкият му ужас пред нищото, и надеждата, че все пак ще бъде продължен.

И наистина той присъства в нашия ден – не само с потомците си, не само в спомените, но преди всичко с онова, което написа и което беше смисълът на неговия живот. Защото неговите занимания и проучвания не бяха нещо привнесено и странично в живота му, а негово съдържание и съдба. Когато разгръщах страниците на спомените и кореспонденцията му с Крум Димитров, инспекторът по класически езици в Министерството на просвещението, който открива будното момче от Варненската класическа гимназия и сетне е един от

неговите близки и доброжелатели, се впечатлих от един, на пръв поглед, обикновен епизод. Вече студент в София, Александър Ничев обичал често да се разхожда с Крум Димитров към Орландовци, като цел на тяхното пътешествие била една римска пътна колона. Този камък, очукан от времето и незабелязван от забързаните хора, дотолкова вълнувал въображението и на двамата като свидетел на отдавна изчезналото минало, че Крум Димитров дори му посветил стихове. Запомних това искрено вълнение на младия човек от античността и нейната култура, което изпълва и първите му съзнателни житейски стъпки, и последните му дни.

Завършил класическа филология в Софийския университет през 1945 г., Александър Ничев е асистент по класическа филология от 1949 г., доцент от 1958 и професор от 1963 г. Доктор е на Московския университет, Доктор хонорис кауза на Солунския университет, лауреат на Международната ХердEROVA награда.

За нашата и международната научна общественост името на Александър Ничев се свързва преди всичко с проблемите на античната трагедия. Двете дисертации, които защитава – първата в София през 1948 г. на тема "Атическата трагедия в нормите на Аристотел" и втората, докторската, в Московския университет, на тема "Загадката на трагическия катарзис" през 1971 г. – са резултат от специалните му интереси към трагическия катарзис и Аристотеловото определение за трагедията. В множество публикации, както и в двете си книги *L'énigme de la catharsis tragique dans Aristote* (1970) и *La catharsis tragique d'Aristote* (1982).

Nouvelles contributions Александър Ничев разработва обективно-структурален подход в решаването на проблема за катарзиса. Този метод съчетава тънък филологически анализ на пасажии и лексеми от Поетиката на Аристотел, изследване на текстове от други антични автори, а също и проникновено наблюдение върху композицията и структурирането на атическата трагедия. Александър Ничев умело тълкува текста на Платоновата "Държава" и анализира двете противоположни схващания за стойността на трагедията у Платон и Аристотел. Неговите изследвания върху античната трагедия са изпълнени прецизно, задълбочено и със завидно познаване на класическите езици. Естествено следствие от тези му занимания е и преводът на Аристотеловата "Поетика" на български език, съпроводен от коментар и студия.

За мнозина една съществена част от заниманията на проф. Александър Ничев като изследвач на творчеството на Алеко Константинов е по-малко известна. Хората, които го познаваха, не се учудват на любовта му към този автор, защото нравственият максимализъм на Алеко е онова, което най-много е импонирало на Александър Ничев. Двадесетина статии и солиден труд от 324 стр. - това е приносът му в изучаването на биографията и литературното наследство на Алеко Константинов. Ничев открива оригиналността на българския творец в реалистичния поглед върху общественото развитие, в неговия демократизъм и антимонархизъм, в създаването на нови литературни форми – хумористичен очерк, фейлетон и пътепис с елементи на фейлетон, в сочния български език с хумористически блясък и разговорност, на която той пръв дава преднина. Ако има

нещо, което обединява тези външно различни пристрастия на Александър Ничев, то е начинът, по който са се реализирали. Независимо дали пише за античната трагедия или за някой прототип на Бай Ганьо, пред нас е изследовател, който борави с факти и се стреми да установява факти, чете архиви, прехвърля ръкописи и търси истината.

Такъв е Александър Ничев и когато изучава рецепцията на старогръцката литература през Възраждането у нас. Нему дължим изследване върху най-стария опит на новата българска литература да представи един античен автор в неговата пълнота – Софрониевия превод на Езоповите басни, в което убедително доказва, че българският превод е направен по новогръцки превод на Йоанис Патусас, а не по старогръцкия оригинал, както се е смятало преди това.

Заниманията с история на българската литература се съчетават успешно и с интереса на Александър Ничев към проблемите и историята на българския език. Неговата отлична филологическа подготовка, владението на класически и модерни езици, както и логичната му мисъл, лишена от всякаква спекулативност, улесняват и стимулират подобни изследвания. Не случайно в предговора към изданието на "Четириезичния речник на Даниил" Александър Ничев цитира "Тускуланските беседи" на Цицерон: *Quam quisque norit artem in hac se exerceat* (Tusc. disp. 1. 18). Но не само упражнения на мисълта, а и полезен принос в лексикологията на съвременния български език са етимологическите статии, които той публикува в три части, за множество чужди думи от гръцки и латински произход, влезли в българския език чрез посредничеството на модерни езици и останали или извън съответните речници, или пък

незадоволително коментирани.

Несъмнено най-същественият принос на Александър Ничев към историята на българския език са изданията на "Четириезичния речник на Даниил" /Гръцка и българска част/ 1976 г. и "Костурският българско-гръцки речник от XVI век" 1987 г. Първият труд представлява издание и коментар на един от оскъдните паметници на българския език от края на XVIII век – четириезичния речник на Даниил на гръцки, арумънски, български и албански. Проф. Ничев издава само неговата гръцка и българска част, като съществено поправя предходните издания, описва компетентно особеностите на българския език в речника и коментира гръцкия и българския текст в него. Подобни са задачите, които си поставя и с издаването на Костурския речник, който всъщност е кратък българо-гръцки разговорник от XVI век с фрази, думи и песни от с. Богаско, което днес се намира в Гърция. Разговорникът съдържа 312 леми, компетентно коментирани. С вещина и строг анализ на текста Александър Ничев разобличава предходните издатели на текста, Джанели и Вайан, за фалшифициране на факта, че езикът е български, а не македонски. Това издание бе дълго подготвяно от проф. Ничев. Той работи преди издаването на речника във Ватиканската библиотека върху нов, неизползван от първите издатели ръкопис на Костурския речник, който с новото издание влезе в научно обръщение.

Има нещо символично, че този последен труд на проф. Ничев, увенчал творческия му път, носи посвещение на Варненската класическа гимназия и на Софийския университет, признание и благодарност към най-скъпите майки, както ги нарича, закърмили го с млякото на знанието и науката:

Scholae classicae Varnensi
et Universitate Serdicensi
matribus carissimis
quae adulescentiam meam scientiae lacte alverunt
nunc senex
grato animo
D.D.D
Alexander Nicev